

Teoretyczne podstawy informatyki

Wykład 10:
Opis wzorców - wyrażenia regularne.

<http://hibiscus.if.uj.edu.pl/~erichter/Dydaktyka2010/TPI-2010>

Wyrażenia regularne

- ❑ **Wyrażenia regularne** (ang. *regular expressions*) stanowią algebraiczny sposób definiowania wzorców.
- ❑ Wyrażenia regularne stanowią analogię do algebry wyrażeń arytmetycznych oraz do algebry relacyjnej.
- ❑ Zbiór wzorców które można wyrazić w ramach algebry wyrażeń regularnych odpowiada dokładnie zbiorowi wzorców, które można opisać za pomocą automatów.

Operandy wyrażeń regularnych

- Wyrażenia regularne posiadają pewne rodzaje operandów niepodzielnych (ang. *atomic operands*). Poniżej lista:
 1. Znak
 2. Symbol ε
 3. Symbol \emptyset
 4. Zmienna która może być dowolnym wzorcem zdefiniowanym za pomocą wyrażenia regularnego.
- **Wartość wyrażenia regularnego jest wzorcem** składającym się ze zbioru ciągów znaków, który często **określa się mianem języka** (ang. *language*).
- Język określony przez wyrażenia regularne **E** oznaczony będzie jako **L(E)** lub określany jako **język wyrażenia E**.

Języki operandów niepodzielnych

- Języki operandów niepodzielnych definiuje się w następujący sposób.
 1. Jeżeli x jest dowolnym znakiem, to wyrażenie regularne x oznacza język $\{x\}$, to znaczy $L(x) = \{x\}$.
Należy zauważyć, że taki język jest zbiorem zawierającym jeden ciąg znakowy. Ciąg ten ma długość 1 i jedyna pozycja tego ciągu określa znak x .
 2. $L(\epsilon) = \{\epsilon\}$. Specjalny symbol ϵ jako wyrażenie regularne oznacza zbiór, którego jedynym ciągiem znakowym jest ciąg pusty, czyli ciąg o długości 0 .
 3. $L(\emptyset) = \emptyset$. Specjalny symbol \emptyset jako wyrażenie regularne oznacza zbiór pustych ciągów znakowych.
- Istnieją trzy operatory w odniesieniu do wyrażeń regularnych.
- Można je grupować przy użyciu nawiasów, podobnie jak ma to miejsce w przypadku innych znanych algebr.
- Definiuje się prawa kolejności działań oraz prawa łączności, które pozwalają na pomijanie niektórych par nawiasów – tak jak w przypadku wyrażeń arytmetycznych.

Operatory wyrażeń regularnych

□ Suma:

- Symbol sumy (ang. *union*) oznacza się za pomocą symbolu $|$. Jeżeli \mathbf{R} i \mathbf{S} są dwoma wyrażeniami regularnymi, to $\mathbf{R} | \mathbf{S}$ oznacza sumę języków określanych przez \mathbf{R} i \mathbf{S} . To znaczy $\mathbf{L}(\mathbf{R} | \mathbf{S}) = \mathbf{L}(\mathbf{R}) \cup \mathbf{L}(\mathbf{S})$.
- $\mathbf{L}(\mathbf{R})$ i $\mathbf{L}(\mathbf{S})$ są zbiorami ciągów znakowych, notacja sumowania jest uzasadniona.

□ Złożenie:

- Operator złożenia (ang. *concatenation*) nie jest reprezentowany przez żaden odrębny symbol.
- Jeżeli \mathbf{R} i \mathbf{S} są wyrażeniami regularnymi to \mathbf{RS} oznacza ich złożenie. $\mathbf{L}(\mathbf{RS})$, czyli język określony przez \mathbf{RS} , jest tworzony z języków $\mathbf{L}(\mathbf{R})$ i $\mathbf{L}(\mathbf{S})$ w sposób następujący:
 - Dla każdego ciągu znakowego \mathbf{r} należącego do $\mathbf{L}(\mathbf{R})$ oraz każdego ciągu znakowego \mathbf{s} należącego do $\mathbf{L}(\mathbf{S})$, ciąg \mathbf{rs} , czyli złożenie ciągów \mathbf{r} i \mathbf{s} , należy do $\mathbf{L}(\mathbf{RS})$.
- Złożenie dwóch list takich jak ciągi znaków, jest wykonywane przez pobranie po kolei elementów pierwszej z nich i uzupełnienie ich po kolei elementami drugiej listy.

Operatory wyrażeń regularnych

□ Domknięcie:

- Operator domknięcia (ang. *closure*), jest to operator jednoargumentowy przyrostkowy. Domknięcie oznacza się za pomocą symbolu $*$, tzn. R^* oznacza domknięcie wyrażenia regularnego R . Operator domknięcia ma najwyższy priorytet.
- Efekt działania operatora domknięcia można zdefiniować jako „określenie występowania zera lub większej liczby wystąpień ciągów znaków w R ”.
- Oznacza to że $L(R^*)$ składa się z:
 1. Ciagu pustego ϵ , który można interpretować jako brak wystąpień ciągów znaków w $L(R)$.
 2. Wszystkich ciągów znaków języka $L(R)$. Reprezentują one jedno wystąpienie ciągów znaków w $L(R)$.
 3. Wszystkich ciągów znaków języka $L(RR)$, czyli złożenia języka $L(R)$ z samym sobą. Reprezentują one dwa wystąpienia ciągów znaków z $L(R)$.
 4. Wszystkich ciągów znaków języka $L(RRR)$, $L(RRRR)$ i tak dalej, które reprezentują trzy, cztery i więcej wystąpień ciągów znaków z $L(R)$.
- Nieformalnie można napisać: $R^* = \epsilon \mid R \mid RR \mid RRR \mid \dots$
- **Wyrażenie po prawej stronie to nie jest wyrażeniem regularnym ponieważ zawiera nieskończoną liczbę wystąpień operatora sumy. Wszystkie wyrażenia regularne są tworzone ze skończonej liczby wystąpień operatorów.**

Kolejność operatorów wyrażeń regularnych

- Istnieje określona kolejność wykonywania trzech działań wyrażeń regularnych: sumy, złożenia oraz domknięcia. Kolejność ta jest następująca:
 1. Domknięcie (najwyższy priorytet)
 2. Złożenie
 3. Suma (najniższy priorytet)
- **Przykład:**
$$a | bc^*d = (a | (b (c^*)) d)$$

Prawa algebraiczne wyrażeń regularnych

- Możliwe jest aby dwa wyrażenia regularne określały ten sam język.
- Dwa wyrażenia regularne **R** | **S** oraz **S** | **R** określają ten sam język bez względu na postać wyrażeń regularnych jakie się podstawia za **R** i **S** . Wynika to z faktu że sumowanie jest przemienne.
- Dwa wyrażenia regularne są **równoważne** (ang. *equivalent*) jeżeli **$L(R) = L(S)$** .

Prawa algebraiczne wyrażeń regularnych

□ Tożsamość sumowania:

$$(\emptyset \mid \mathbf{R}) \equiv (\mathbf{R} \mid \emptyset) \equiv \mathbf{R}$$

□ Tożsamość złożenia:

$$\varepsilon \mathbf{R} \equiv \mathbf{R} \varepsilon \equiv \mathbf{R}$$

□ Anihilator złożenia:

$$\emptyset \mathbf{R} \equiv \mathbf{R} \emptyset \equiv \emptyset$$

□ Przemienność sumowania: $(\mathbf{R} \mid \mathbf{S}) \equiv (\mathbf{S} \mid \mathbf{R})$

□ Łączność sumowania:

$$((\mathbf{R} \mid \mathbf{S}) \mid \mathbf{T}) \equiv (\mathbf{R} \mid (\mathbf{S} \mid \mathbf{T}))$$

□ Łączność złożenia:

$$((\mathbf{R} \mathbf{S}) \mathbf{T}) \equiv (\mathbf{R} (\mathbf{S} \mathbf{T}))$$

Prawa algebraiczne wyrażeń regularnych

- Lewostronna rozdzielność złożenia względem sumowania:
$$(R(S \mid T)) \equiv (RS \mid RT)$$
- Prawostronna rozdzielność złożenia względem sumowania:
$$((S \mid T)R) \equiv (SR \mid TR)$$
- Idempotencja sumowania:
$$(R \mid R) \equiv R$$
- Równoważności operatora domknięcia:
$$\emptyset^* \equiv \varepsilon$$

$$RR^* \equiv R^*R$$

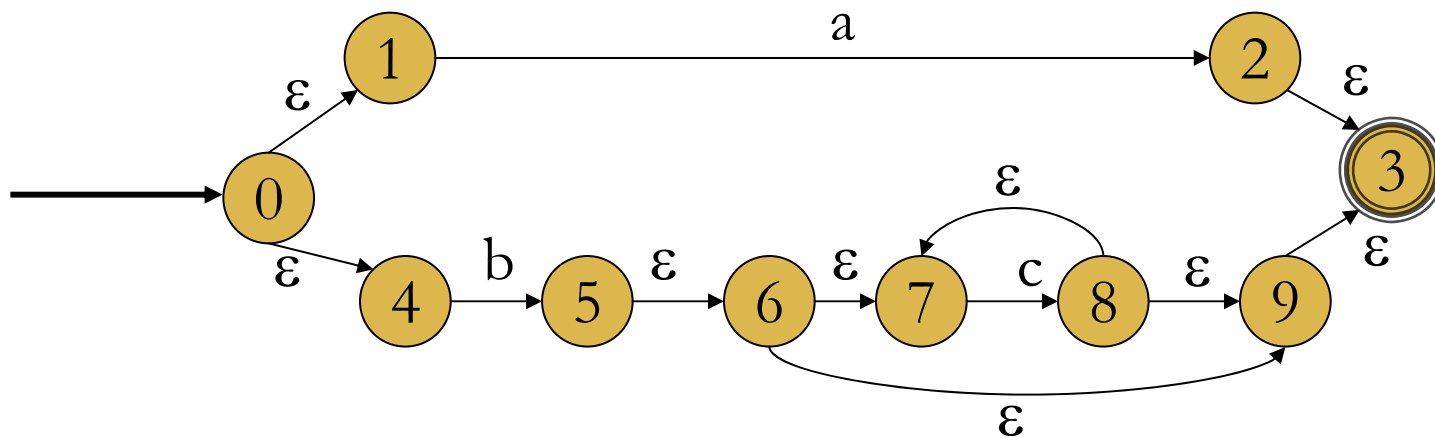
$$(RR^* \mid \varepsilon) \equiv R^*$$

Od wyrażeń regularnych do automatów

- Istnieje sposób na zamianę dowolnego wyrażenia regularnego na automat niedeterministyczny, a następnie przez użycie konstrukcji podzbiorów – zamiany takiego automatu na automat deterministyczny.
- Istnieje także możliwość zamiany dowolnego automatu na wyrażenie regularne, którego język dokładnie odpowiada zbiorowi ciągów znaków akceptowanych przez automat. Stąd automaty i wyrażenia regularne dają te same możliwości opisywania języków.

Automaty z epsilon przejściami

- Należy rozszerzyć notację używaną w przypadku automatów w celu umożliwienia opisu krawędzi **posiadających etykietę ϵ** . Takie automaty wciąż akceptują ciąg znaków **s** wtedy i tylko wtedy, gdy ścieżka zaetykietowana ciągiem **s** wiedzie od stanu początkowego do stanu akceptującego. **Symbol ϵ** , ciąg pusty, **jest „niewidoczny”** w ciągach znaków, stąd w czasie konstruowania etykiety danej ścieżki w efekcie usuwa się wszystkie symbole **ϵ** i używa tylko rzeczywistych znaków.

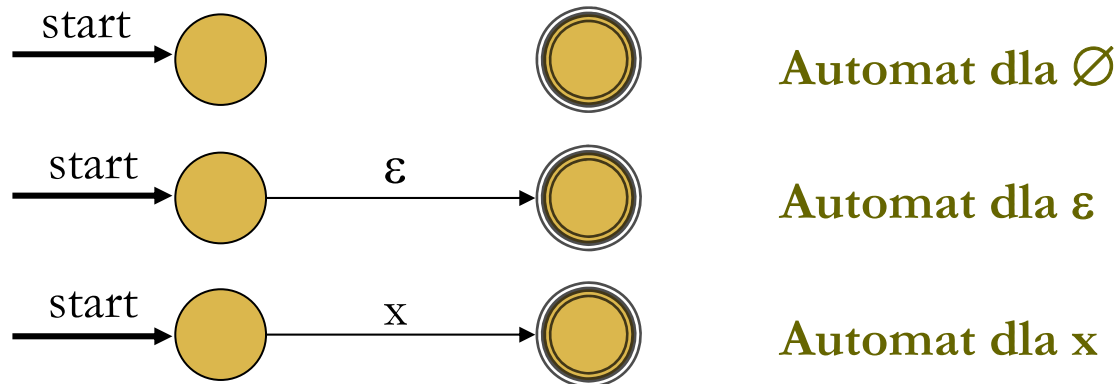
Automat z ϵ -przejściami dla wyrażenia $a \mid bc^*$

Od wyrażeń regularnych do automatów z epsilon przejściami

- Wyrażenie regularne zamienia się na automat przy użyciu algorytmu opracowanego na podstawie indukcji zupełnej względem liczby wystąpień operatorów w wyrażeniu regularnym.
- **Twierdzenie S(n):**
 - Jeżeli **R** jest wyrażeniem regularnym o **n** wystąpieniach operatorów i braku zmiennych jako operatorów niepodzielnych, to istnieje automat **A** z ϵ -przejściami, który akceptuje ciągi znaków należące do języka **L(R)** i żadne inne.
 - Ponadto automat **A**:
 1. posiada tylko jeden stan akceptujący,
 2. nie posiada krawędzi wiodących do jego stanu początkowego,
 3. nie posiada krawędzi wychodzących z jego stanu akceptującego.

Podstawa

- Jeżeli $n=0$, to \mathbf{R} musi być operandem niepodzielnym, którym jest \emptyset , ε lub x dla pewnego symbolu x .
- Dla owych trzech przypadków można zaprojektować 2-stanowy automat, spełniający wymagania twierdzenia $\mathbf{S(0)}$.

- **Automaty dla przypadków bazowych.**
Każdy spełnia warunki 1, 2, 3 (patrz poprzednia strona).

Indukcja

- Zakładamy teraz, że $S(i)$ jest prawdziwe dla wszystkich $i \leq n$.
- To znaczy, że dla każdego wyrażenia regularnego R o maksymalnie n wystąpieniach istnieje automat spełniający warunek hipotezy indukcyjnej i akceptujący wszystkie ciągi znaków języka $L(R)$ i żadnych innych.
- Zajmiemy się tylko najbardziej zewnętrznym operatorem w R , co oznacza, że wyrażenie R może mieć tylko formę

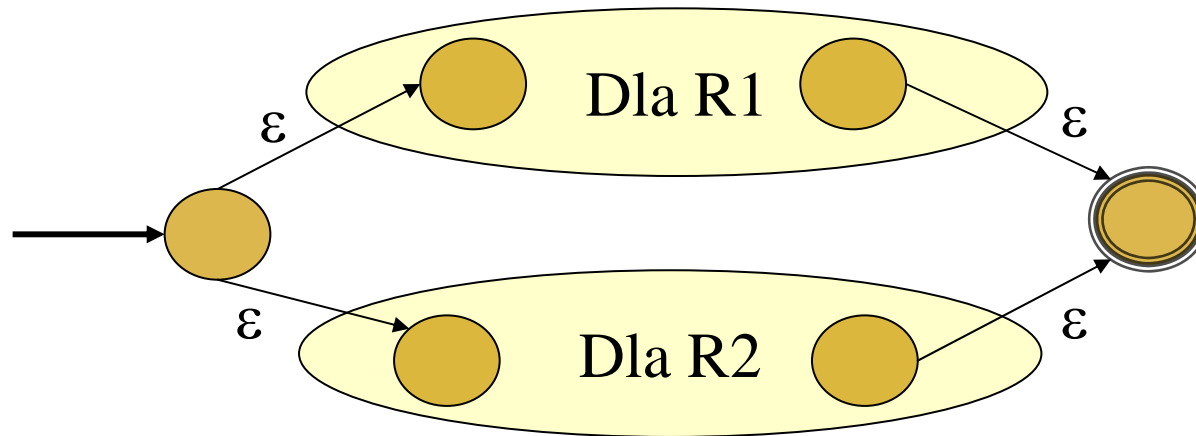
$$R1 \mid R2, \quad R1 R2, \quad R1^*$$

w zależności od tego czy ostatni użyty operator był operatorem sumy, złożenia lub domknięcia.

- Wyrażenie $R1$, $R2$ nie mogą posiadać więcej niż n operatorów.

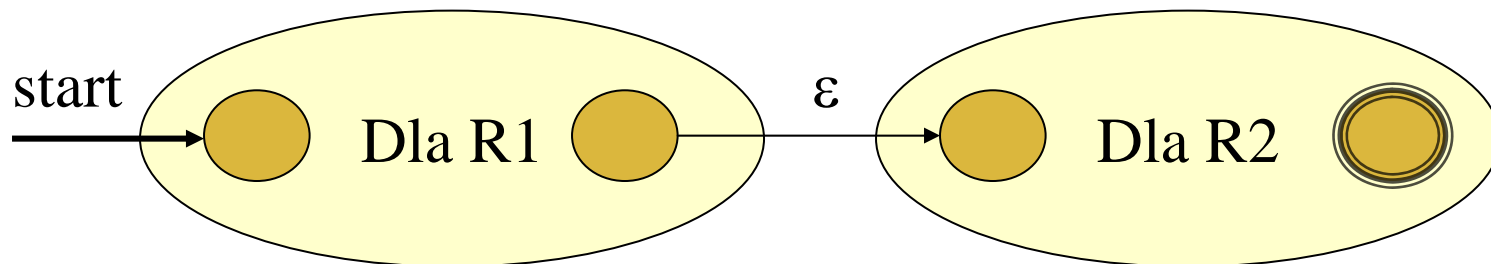
Przypadek 1: $R = R1 \mid R2$

- ❑ Przechodzimy krawędzią zaetykietowaną symbolem ϵ do stanu początkowego automatu dla **R1** lub automatu dla **R2**.
- ❑ Następnie przechodzimy do stanu akceptującego tego automatu, a później przejściem ϵ do stanu akceptującego automatu **R**.

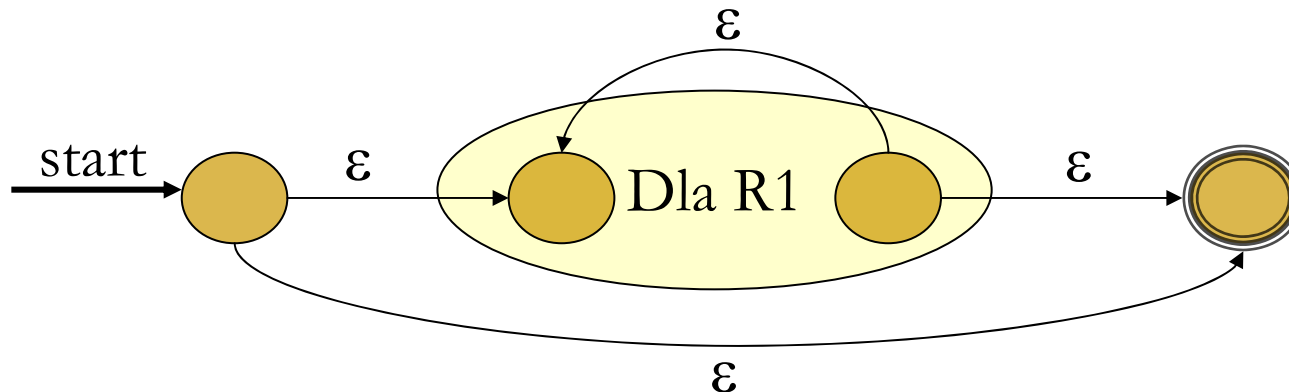
Przypadek 2: $R = R1 R2$

- Automat posiada jako swój stan początkowy stan początkowy automatu dla wyrażenia **R1**, a jako swój stan akceptujący – stan akceptujący dla wyrażenia **R2**.
- Dodajemy także ϵ - przejście ze stanu akceptującego automatu dla wyrażenia **R1** do stanu początkowego automatu dla wyrażenia **R2**.
- Stan akceptujący pierwszego automatu przestaje być stanem akceptującym, a stan początkowy drugiego automatu przestaje być stanem początkowym w skonstruowanym automacie.

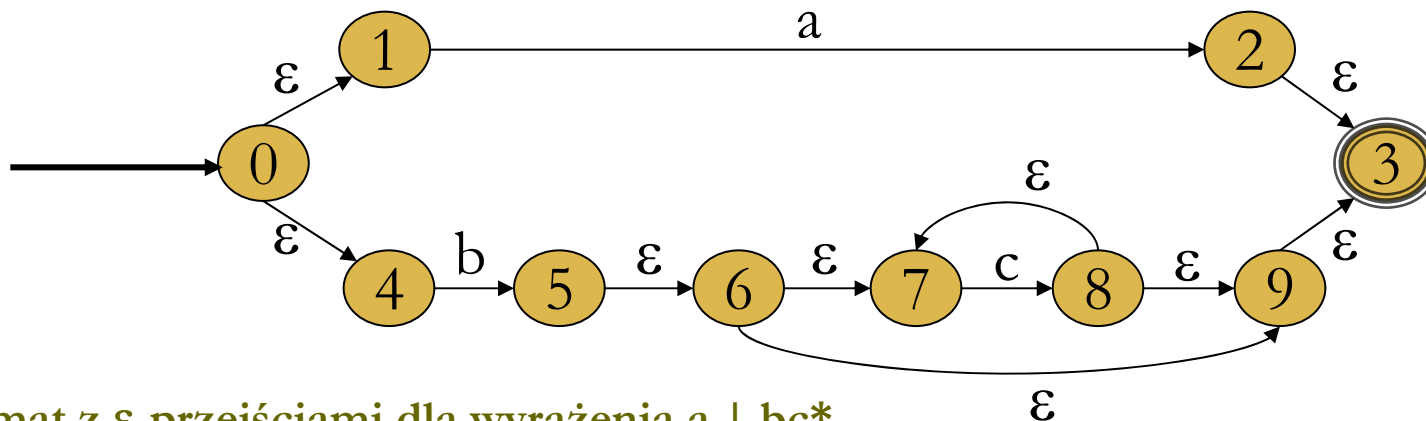
Przypadek 3: $R = R1^*$

- Do automatu dla wyrażenia **R1** dodajemy nowy stan początkowy i akceptujący.
- Stan początkowy posiada ϵ przejście do stanu akceptującego (a więc akceptowany jest ciąg ϵ) oraz do stanu początkowego automatu dla wyrażenia **R1**.
- Stan akceptujący automatu dla wyrażenia **R1** otrzymuje ϵ -przejście z powrotem do swojego stanu początkowego oraz do stanu akceptującego automatu dla wyrażenia **R**.
- Stan początkowy i akceptujący automatu dla wyrażenia **R1** nie są stanami początkowym i akceptującym konstruowanego automatu. Etykiety ścieżek odpowiadają ciągom należącym do języka $L(R1^*)$ czyli $L(R)$.

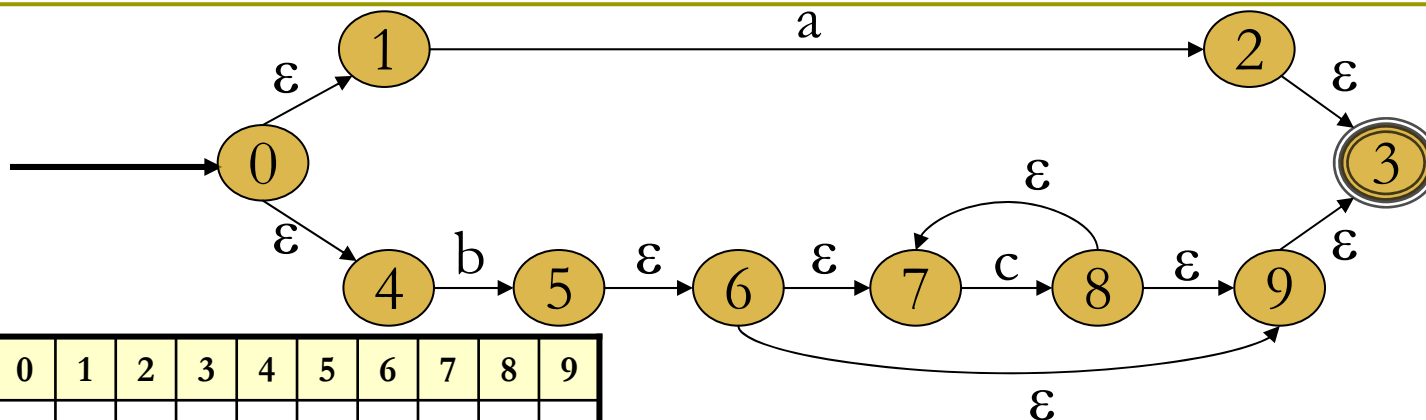
Eliminacja epsilon-przejęć

- Jeżeli stanem bieżącym jest dowolny stan s automatu z ϵ -przejęciami, oznacza to że jednocześnie stanem bieżącym jest dowolny stan, do którego można się dostać z s w wyniku przejścia ścieżki zawierającej krawędzie zaetykietowane symbolem ϵ .
- Wynika to z faktu, że bez względu na to, jaki ciąg etykietuje wybraną ścieżkę prowadzącą do s , ten sam ciąg będzie także stanowił etykietę ścieżki rozszerzonej o ϵ -przejęcia.

Automat z ϵ -przejęciami dla wyrażenia $a \mid bc^*$

Eliminacja ϵ przejść

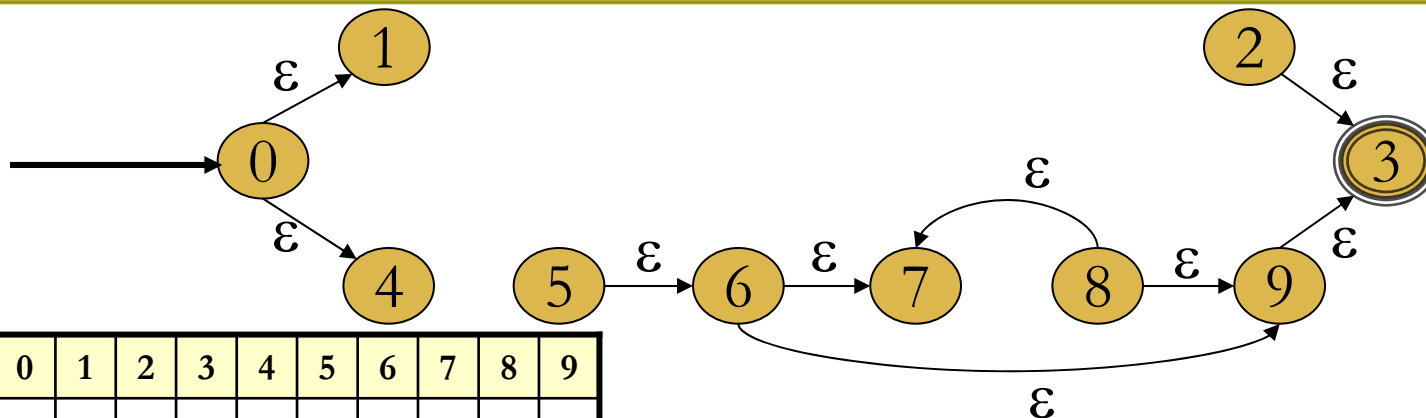

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
0	1	1			1					
1		1								
2			1	1						
3				1						
4					1					
5				1		1	1	1		1
6				1			1	1		1
7				1				1		
8				1				1	1	1
9				1						1

Automat z ϵ -przejściami dla wyrażenia $a \mid bc^*$

- Dla grafu automatu usuwamy wszystkie ścieżki oznaczone rzeczywistymi etykietami. Przeprowadzamy przeszukiwanie w głąb pozostałego grafu.

Tabela osiągalności

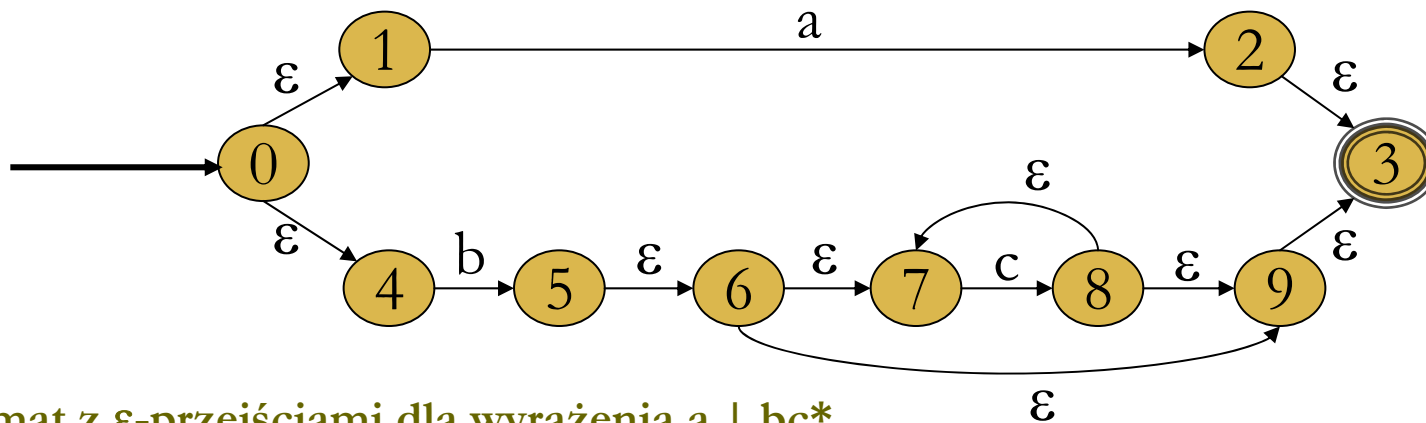
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
0	1	1			1					
1		1								
2			1	1						
3				1						
4					1					
5				1		1	1	1		1
6				1			1	1		1
7				1				1		
8				1				1	1	1
9				1						1

Automat z ϵ -przejściami dla wyrażenia $a | bc^*$

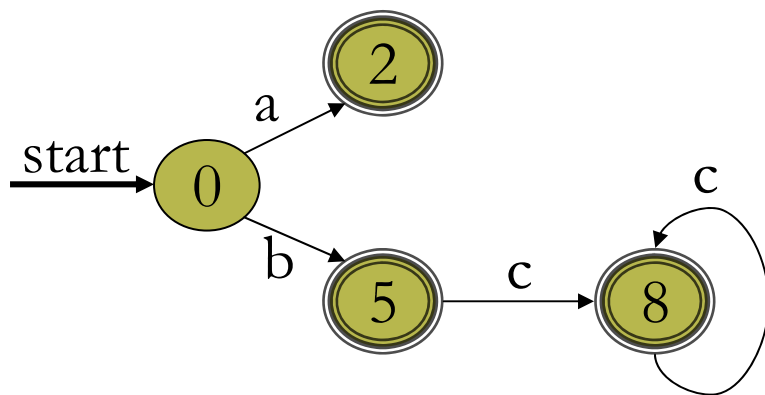
- Dla grafu automatu usuwamy wszystkie ścieżki oznaczone rzeczywistymi etykietami. Przeprowadzamy przeszukiwanie w głąb pozostałego grafu.

Tabela osiągalności

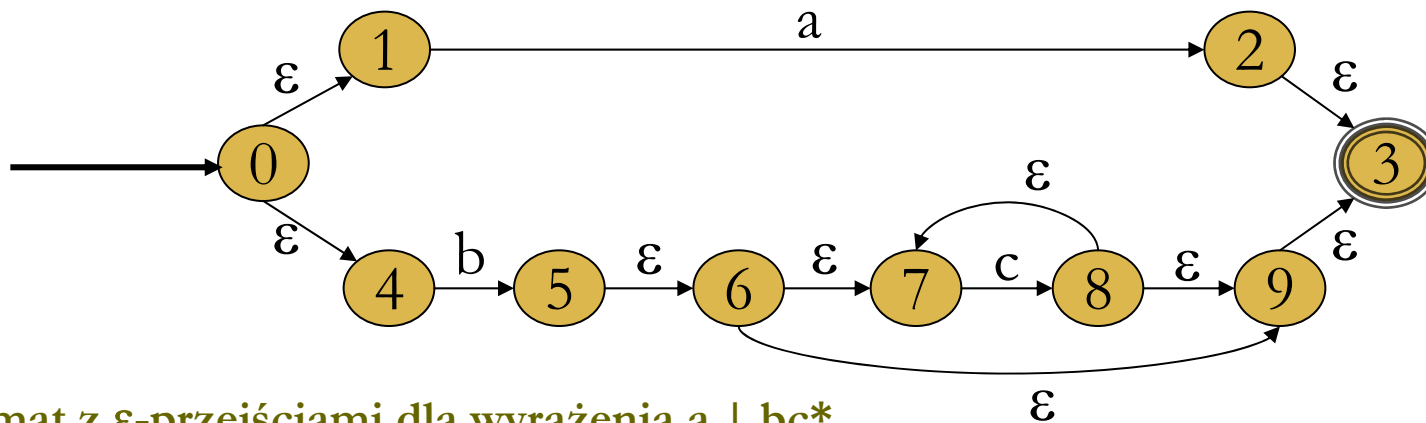
- Posiadając informacje o osiągalności, możemy skonstruować równoważny automat nie posiadający ϵ -przejęć. Stany do których przechodzi się krawędziami zaetykietowanymi symbolami rzeczywistymi nazywamy **stanami istotnymi**.
- W nowym automacie chcemy zawrzeć tylko te stany oraz stany początkowe dla zbioru jego własnego zbioru stanów. Należy też zdecydować które stany będą stanami akceptującymi.

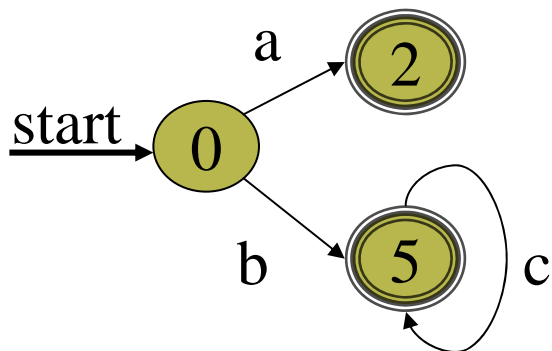
Automat z ϵ -przejściami dla wyrażenia $a \mid bc^*$

Automat skonstruowany na podstawie eliminacji ϵ -przejść. Automat akceptuje wszystkie ciągi języka $L(a \mid bc^*)$.

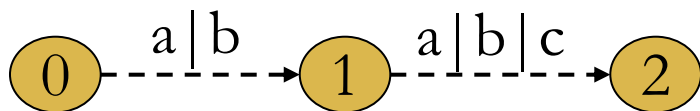
Automat z ϵ -przejściami dla wyrażenia $a \mid bc^*$

- Prostsza wersja automatu dla języka $L(a \mid bc^*)$.
- Wykorzystano obserwację ze stany (5) i (8) są równoważne i mogą zostać połączone.

Od automatów do wyrażeń regularnych.

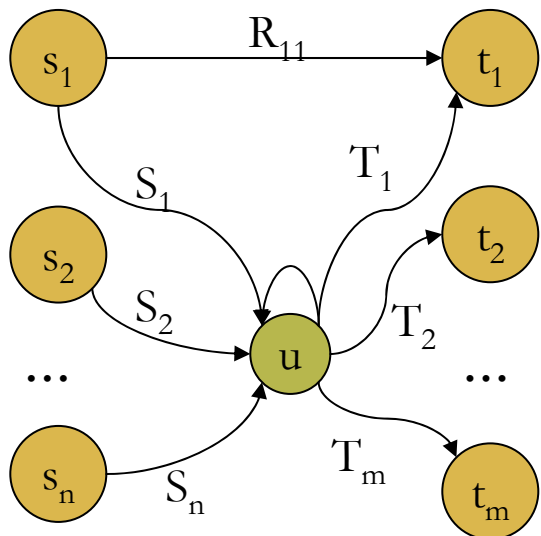
- Dla każdego automatu istnieje **A** wyrażenie regularne, którego język dokładnie odpowiada zbiorowi ciągu znaków akceptowanych przez automat **A**.
- Konstrukcja polega na eliminacji stanów automatów. Etykiety krawędzi, które są zbiorami znaków, zastępuje się bardziej skomplikowanymi wyrażeniami regularnymi.
- Jeżeli dla pewnej krawędzi istnieje etykieta $\{x_1, x_2, \dots, x_n\}$, zastępuje się ją wyrażeniem regularnym $x_1 \mid x_2 \mid \dots \mid x_n$, które reprezentuje ten sam zbiór symboli.
- Etykietę ścieżki można postrzegać jako złożenie wyrażeń regularnych opisujących krawędzie tej ścieżki, lub jako język zdefiniowany przez złożenie tych wyrażeń.
- **Przykład:**
 - Wyrażenia regularne etykietujące krawędzie to $a \mid b$ i $a \mid b \mid c$. Zbiór znaków etykietujących tę ścieżkę składa się z tych, które występują w języku zdefiniowanym przez wyrażenia regularne: $(a \mid b)(a \mid b \mid c)$ czyli $\{aa, ab, ac, ba, bb, bc\}$.

Ścieżka z wyrażeniami regularnymi jako etykietami. Etykieta ścieżki należy do wyrażeń regularnych utworzonych w wyniku złożenia.

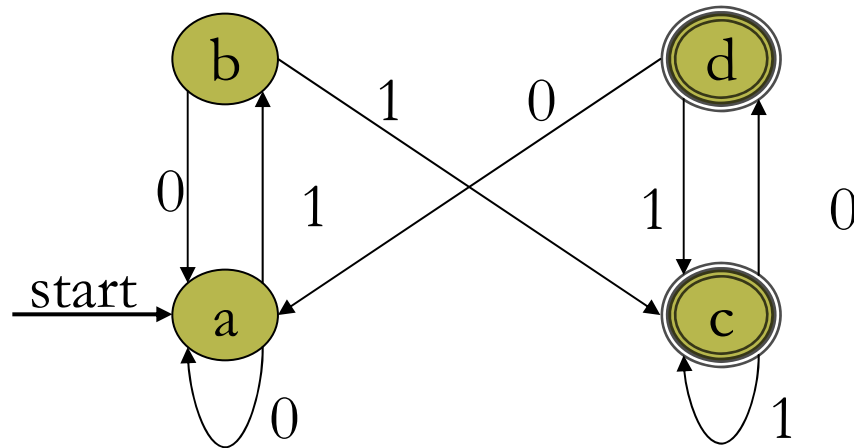
Konstrukcja eliminacji stanów.

- Kluczowym etapem konwersji z postaci automatu na wyrażenie regularne jest eliminacja stanów. Chcemy wyeliminować stan u , ale chcemy zachować etykiety krawędzi występujące w postaci wyrażeń regularnych, tak aby zbiór etykiet ścieżek między dowolnymi pozostałymi stanami nie uległ zmianie.
- Poprzedniki stanu u to s_1, s_2, \dots, s_n zaś następniki stanu u to t_1, t_2, \dots, t_m (mogą też istnieć stany wspólne).

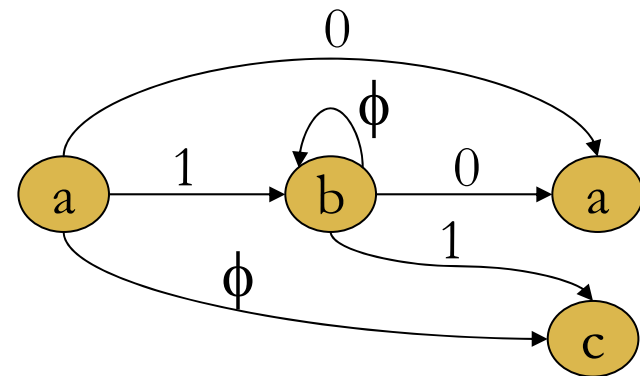
Zbiór ciągów znaków etykietujących ścieżki wiodące z wierzchołków s_i do wierzchołka u , włącznie z ścieżkami biegnącymi kilkakrotnie wokół pętli $u \rightarrow u$, oraz z wierzchołka u do wierzchołka t_j , jest opisany za pomocą wyrażenia regularnego $S_i U^* T_j$.

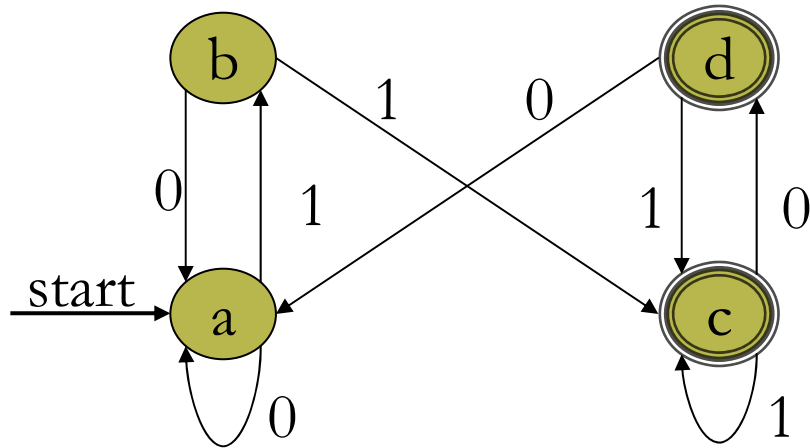
Po eliminacji wierzchołka u należy zastąpić etykietę R_{ij} , czyli etykietę krawędzi $s_i \rightarrow t_j$ przez etykietę $R_{ij} \mid S_i U^* T_j$.

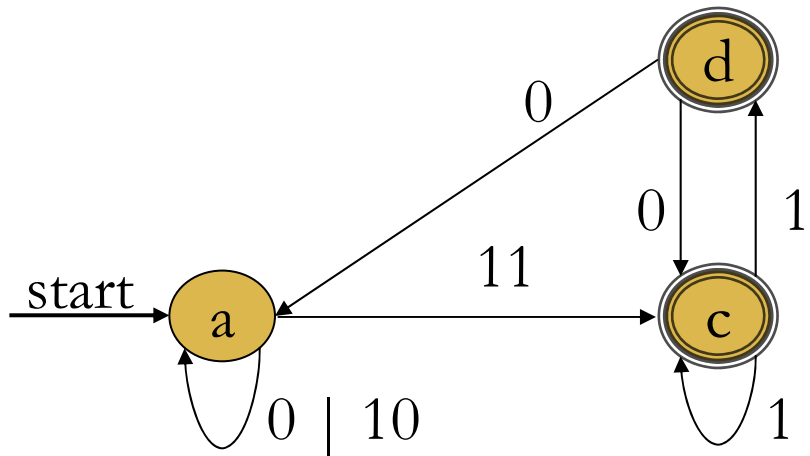
Stan b, jego poprzedniki oraz następniki.

Automat skończony filtra odbijającego.

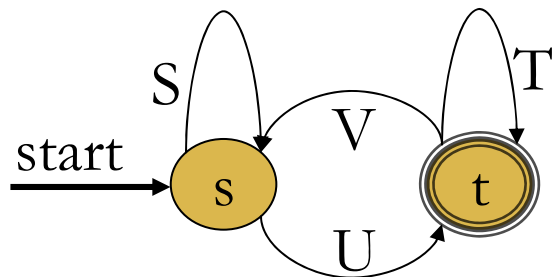
**Automat skończony
filtra odbijającego.**

**Automat skończony
filtra odbijającego
po wyeliminowaniu
stanu b.**

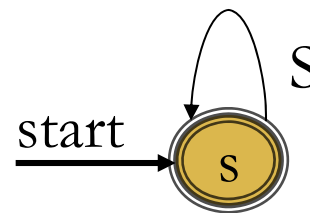
Redukcja zupełna automatu

- W celu otrzymania wyrażenia regularnego określającego wszystkie ciągi znaków akceptowane przez automat **A** i żadne inne, należy rozpatrzyć po kolei każdy stan akceptujący **t** automatu **A**.
- Każdy ciąg znaków akceptowany przez automat **A** jest akceptowany dlatego, że etykietuje on ścieżkę wiodącą ze stanu początkowego **s** do pewnego stanu akceptującego **t**.

Automat zredukowany do dwóch stanów.

Wyrażenie regularne: $S^*U(T \mid VS^*U)^*$

Automat posiadający jedynie stan początkowy.

Wyrażenie regularne: S^*

Posumowanie

- Trzy sposoby określania języków dają te same możliwości wyrażania:
 1. Istnieje pewien automat deterministyczny, akceptujący wszystkie ciągi znaków języka **L** i żadne inne.
 2. Istnieje pewien, być może niedeterministyczny automat, akceptujący wszystkie ciągi znaków języka **L** i żadne inne.
 3. Język **L** jest językiem **L(R)** pewnego wyrażenia regularnego.
- Konstrukcja podzbiorów pokazuje, że **2.** implikuje **1.**
- Stwierdzenie **1.** implikuje **2.** gdyż automat deterministyczny jest szczególnym rodzajem automatu niedeterministycznego.
- Przechodzenie od wyrażeń regularnych do automatów oznacza że **3.** implikuje **2.**
- Przechodzenie od automatów do wyrażeń regularnych oznacza że **2.** implikuje **3.**
- Automaty deterministyczne mogą być używane jako podstawa programów, które rozpoznają wiele różnych rodzajów wzorców w ciągach znaków.
- Wyrażenia regularne są często przydatną konwencją tonacyjną opisywania wzorców. Istnieje formalizm praw algebraicznych dla wyrażeń regularnych.